

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ДУБОВА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 821.161.2.09 «Руданський»

ФОЛЬКЛОРИЗМ ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО

10.01.01 – українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Погребенник Володимир Федорович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, професор,
завідувач кафедри української літератури

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Корпанюк Микола Павлович,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», професор кафедри
української і зарубіжної літератури
та методики навчання;

кандидат філологічних наук, доцент
Радько Ганна Іванівна,
Полтавський національний педагогічний
університет ім. В. Г. Короленка,
доцент кафедри української літератури

Захист відбудеться «24» листопада 2014 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9 (ауд. 232).

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «23» жовтня 2014 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. Д. Осьмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дисертаційного дослідження. У розвитку кожної національної культури особливо вагомою є роль уснопоетичної творчості народу. Вона як явище мистецтва споріднена з письменством, генетично й контактено взаємодіючи із «книжною» літературою як суміжною галуззю художньої словесності. Їх споріднюють чуттєво-образний людинознавчий характер, естетизація дійсності, провідні мотиви (любові до рідної землі й праці, волелюбності й боротьби, кохання тощо), визначальна роль творчої фантазії. Спільне й відмінне у бутті двох художніх систем, безперервний процес їх художньої взаємодії давно привернув увагу науковців.

Проблема естетичної асиміляції фольклорних джерел новою літературою належить до знакових в осмисленні шляхів і особливостей літературного процесу, є однією з найбільш складних та інтердисциплінарних проблем сучасної філологічної науки. Зокрема, в Україні фольклорові та літературі історично було надто складно розбудувати природне творче контактування за умов майже безперервних урядово-адміністративних і царських заборон російського самодержавства, паралізуючої дії цензурних перешкод, що внеможливило повноцінний перебіг літературного процесу, функціонування вільнолюбних слова та пісні на Наддніпрянщині в др. пол. XIX ст.

Не бракувало при цьому і «технічних» проблем. Відносимо до них, зокрема, колізію між раціоналізмом світогляду реалістичної епохи, міметичним типом творчості, з одного боку (значною мірою ці реалії досі визначають усталене сприйняття світогляду й творчості С. Руданського, який, на нашу думку, більше був романтиком, аніж реалістом), та триваючими з доби романтизму інтересами до духовного, ідеального, навіть ірраціонального чинників українських соціуму та фольклору, з іншого.

Крім того, митці, які збагачували національно-народні координати образного світу рідного письменства, повинні були шукати власних підходів до «олітературнення» народнопоетичного досвіду, змушені долати залежність від впливів органічної традиції спілкування з українським та інонаціональним фольклором попередників – давніх авторів, І. Котляревського, Л. Боровиковського, М. Шашкевича, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Костомарова, Т. Шевченка, П. Куліша, А. Метлинського й ін. Чи не найскладнішим завданням виявилася необхідність підноситися до творення на основі фольклору і літератури індивідуальної «третьої поетики» (О. Веселовський) – без втрат у культурі письма.

Розкриття мистецького діалогу літератури й фольклору пов'язане з ширшими проблемами розвитку художніх напрямів та історії фольклоризму в словесно-образному мистецтві, ідейно-естетичної еволюції літературних стилів (романтизму, реалізму в часи С. Руданського), навіть формування і зміцнення української ідентичності та самосвідомості, національно-народної самобутності двох художніх систем, які вступали у взаємодію, та нею утвореного нового літературного «продукту». Активність спілкування літератури з народним «Космо – Психо – Логосом» (Г. Гачев) зумовлювалася, крім іншого, демократичним походженням більшості творців нового письменства, їх настановою на глибше пізнання народної

душі через її творчість та збереження шляхом записування, вивчення і видання, введення у власні твори – фольклорних «артефактів», цих посвідок мудрості свого народу, його волелюбства, чуття краси і любові до влучного слова.

«Література українського фольклору» (Б. Грінченко) давно, ще принаймні з кін. XVIII ст., привернула увагу дослідників – фольклористів і літературознавців. Особливо значним як у розбудові двосистемних зв'язків у художній практиці, так і у публікації та науковому вивченні національного фольклорного масиву, у входженні українських письменників у фольклорні та міфологічні світи інших народів світу, насамперед, слов'янських, став період класичного романтизму.

Реалізм 60 – 70-х років XIX ст. мав значні здобутки у галузі фольклористичної й етнографічної науки, до яких причетні провідні письменники післяшевченківської доби з Наддніпрянщини, зокрема С. Руданський, А. Свидницький, І. Манжура, М. Старицький і автори меншого літературного доробку (як П. Чубинський, М. Драгоманов – проте видатні дослідники фольклору, упорядники фундаментальних його видань). На жаль, донедавна навіть академічні вчені й автори монографій радянської доби П. Колесник, В. Герасименко, Ю. Цеков не мали можливості об'єктивно висвітлити національно-патріотичний метанаратив С. Руданського, оформлений здебільшого у фольклорних стильових координатах, розкрити езопівську мову літературної поеми-казки «Цар Соловей» чи реальну природу його ж «Лірникових співів».

Нині вітчизняне літературознавство має певні здобутки у вивченні зв'язків із фольклором письменства доби Бароко (М. Грицай, О. Мишанич, М. Корпанюк), нової та новітньої української літератури поч. XIX ст. (О. Гончар, О. Дей, В. Бойко, В. Погребенник, О. Вертій), а також індивідуальних внесків першорядних авторів у розширенні цих контактів, насамперед, Т. Шевченка (Т. Комаринець, М. Коцюбинська, С. Росовецький та ін.), Г. Сковороди (Ф. Поліщук), Ю. Федьковича (М. Пазяк), П. Куліша (О. Вертій), Лесі Українки (О. Дей, В. Погребенник), П. Грабовського (О. Дей), І. Франка (О. Дей, О. Вертій) й ін., а також С. Руданського (генетичне дослідження співомовок у монографії М. Сиваченка, характеристика фольклористичної спадщини митця у вступній статті Н. Шумати до видання пісень у його запису, згадки у літературних портретах і статтях).

В останні десятиліття інтерес українського літературознавства й фольклористики до зв'язків колективної й індивідуальної – письменницької – творчості не зменшився. Проте вітчизняна філологічна наука досі не спромоглася на ґрунтовне вивчення феноменів фольклоризму та неофольклоризму в теоретичному аспекті, не розкрила комплексно специфіки цього явища, належним чином не зосередилася на дослідженні в цьому ключі українських лірики, ліро-епіки, епіки й драматургії 40 – 60-х рр. XIX ст. Відсутнє також фундаментальне теоретичне осмислення явища індивідуального (авторського) фольклоризму, хоча проблема залишається актуальною серед дослідників. Досі бракує спеціального аналітико-синтетичного дослідження вагомості індивідуального внеску С. Руданського (як автора балад, творів громадянської й особистісної лірики, співомовок, поем, драматичної спроби, перекладача) в культуру «відфольклорного» письма др. пол. XIX ст.

Усе вищезазначене, як і очевидна необхідність модернізації досліджень спадщини С. Руданського, визначило **актуальність** комплексного дослідження важливої, але недостатньо теоретично й практично обґрунтованої проблеми фольклоризму «велегранного» (І. Денисюк) літературного доробку письменника, цієї різноаспектно й різножанрово втіленої певної концептосфери його творчості. Робота переслідує також загальнолітературознавче (позбутися прогалини в опрацюванні проблеми фольклорних відображень української літератури шевченківської та післяшевченківської доби) і культурологічне завдання, а саме: висвітлення місця і функції фольклору в культурі нового часу.

Фольклорна «підсистема» спадщини митця сформувалася на підставі природного поєднання біографічного, психологічно-світоглядного, естетичного й наукового складників формування (освітній чинник, нехай більше від супротивного, також виконав свою роль). Адже Степан Руданський, замолоду сформований фольклорним світом патріархального подільського села, зріс на народолюбного письменника з українським патріотичним світоглядом, значного вченого-фольклориста. При цьому семінарська духовна освіта навіть русифікаційними недемократичними впливами гартувала його народолюбність. Вона збагатила його знаннями фольклору, зокрема й того, що ввійшов у Біблію.

Носій багатой уснопоетичної традиції українського Поділля, С. Руданський художньо «озвучував», інтерпретував фольклор у ранніх літературних піснях і баладах; наснажувався його бойовими козацькими інтонаціями. Письменник переосмислював у громадянському дусі традиційні камерні жанри народної поезії (наприклад, колискової пісні), надавав фольклору політичної гостроти при опрацюванні історичних і казкових тем (поєми) чи й «колекціонував», за висловом М. Зерова, витвори народної сміхової культури, виявляючи при тому прозорливість етнолога. С. Руданський, нарешті, універсально переосмислював народні космогонічні оповідки і зоогонічні мотиви, експериментував у площині введення творів народної пісенності у сценічну «дивоглядію», а ще за рідними фольклорними моделями інтерпретував-націоналізував явища культури інших народів у перекладах. Тож у спілкуванні з творчістю українського й інших народів С. Руданський працював програмно, творчо й естетично розмаїто.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає науковим програмам і навчальним планам кафедри української літератури Інституту української філології і літературної творчості імені А. С. Малишка, зокрема, виконане в руслі наукової теми кафедри «Шляхи розвитку української літератури XVI – XX століть». Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 26 грудня 2011 р.) і узгоджена на засіданні Координаційної ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (протокол № 1 від 21 лютого 2012 р.).

Мета дисертації полягає в системному аналітичному розкритті специфіки літературного фольклоризму взагалі та творчості С. Руданського зокрема, ідейно-естетичних його особливостей і розвитку фольклорно-творчого спілкування митця, своєрідності художньої асиміляції народнопоетичних джерел у різножанровому доробку митця.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- на основі прийняття і застосування продуктивних теоретико-методологічних підходів до проблеми дати вдосконалене наукове визначення понять літературних фольклоризму і неофольклоризму;

- у контексті розвитку різнобічних інтересів до фольклору 20 – 60-х рр. ХІХ ст. розкрити генезу творчих зацікавлень С. Руданського світом народної поезії, природу зв'язків його поетичних і драматичного писань із образністю фольклору та традицією літературного фольклоризму;

- установити творчі результати ідейно-художнього кореляту «фольклористична діяльність С. Руданського – літературний доробок митця» і його хронологічний алгоритм, розкривши значення записів народної творчості, тогочасних видань фольклору у літературній діяльності митця;

- дослідити індивідуальний внесок «романсиста», «баладника», автора поем і «співомовок», драматурга у вітчизняну літературну традицію освоєння фольклору;

- з'ясувати естетичну результативність закорінення образного мислення С. Руданського у народнопоетичній стихії, встановивши рівні й культивовані форми її «олітературнення»;

- осмислити еволюційний саморух літературного контактування митця з народною творчістю, індивідуальні особливості процесу та його результативність як вияв здобутків української літератури у засвоєнні й актуалізації уснопоетичної традиції;

- декодувати поетику фольклорних відображень «пісень», балад, поем і «дивоглядії» С. Руданського (жанрово-композиційні й мовностильові аспекти, коло мотивів, персоносфера, образотворчі вирішення, символіка, пафос, ритміка й версифікація тощо);

- визначити внесок письменника у розвиток взаємодії двох видів художньої творчості та у формування вищої культури українського літературного фольклоризму.

Об'єкт дослідження – ідейно-естетична традиція взаємодії українського нового письменства з уснопоетичною стихією, різноаспектність зв'язків різножанрового літературного масиву з народнопоетичною традицією, рівні її художньої асиміляції та форми образного мислення митців, закоріненого у фольклорі, як вияви збагачення національного літературного процесу доби класичних романтизму й реалізму.

Предметом дослідження стали змістово-формальні особливості фольклоризму різножанрової творчості С. Руданського як осердя його художнього світу, змінні, константні й домінантні риси діахронного засвоєння митцем особливостей традиційного фольклору та його здобутки у творенні вищої культури літературного фольклоризму, діапазон «відфольклорних» прийомів і засобів письменника у їх взаємодії з індивідуальною літературною поетикою.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим спеціальним комплексним дослідженням зв'язків творчості С. Руданського з фольклором, розкриттям його відповідних дискурсивних практик та індивідуального внеску в історію українського літературного фольклоризму. У роботі набуло дальшого розвитку теоретичне осмислення взаємодії двох систем

красної словесності, вдосконалено наукові дефініції понять «фольклоризм» і «неофольклоризм». Вдосконалено концепцію ідейно-естетичних особливостей літературного фольклоризму доробку митця як самобутнього вияву суспільної атмосфери зацікавлення фольклором в Україні пер. пол. XIX ст. Уперше розкрито зумовленість письменницької творчості С. Руданського його фольклористичними інтересами і діяльністю щодо записування зразків уснопоетичної творчості народу, проаналізовано індивідуальну своєрідність, змістові й формальні параметри «відфольклорного» письма митця в усіх його жанрово-стильових варіантах.

Різноманітна спадщина письменника, зокрема, низка окремих текстів, уперше підлягла аналітичному вивченню на різних рівнях в аспекті фольклоризму, поставленого у контекст еволюційного саморуху творчості митця та розбудови контактів письменства післяшевченківської доби з народною поезією. Для виявлення творчої індивідуальності письменника й специфіки його «роботи» з фольклором уперше було системно зіставлено «пісні», балади, поему-казку, «співомовки» та спробу в драматургії з народними піснями, апокрифами й традиційними анекдотами у запису С. Руданського та інших фольклористів, що дозволило досягнути творчості письменника як у традиційних, так і в індивідуально-неповторних, новаторських рисах. Подальшого розвитку набули історико-літературне знання актуальності й ідейно-художньої результативності «відфольклорного» письма в українському новому письменстві, у творчості С. Руданського, попередників і сучасників митця.

Теоретико-методологічну базу дослідження становили наукові студії, присвячені проблемам теорії й історії літератури, фольклористики та співвідношення письменства і народної творчості (Г. Башляра, О. Білецького, П. Виходцева, Й. Гейзінги, В. Гнатюка, Б. Грінченка, М. Грушевського, М. Дмитренка, Л. Ємельянова, О. Зілинського, У. Далгат, О. Дея, М. Драгоманова, В. Жирмунського, Р. Кирчіва, С. Козака, Ф. Колесси, М. Корпанюка, Є. Мелетинського, Д. Наливайка, О. Потебні, В. Проппа, С. Росовецького, М. Сумцова, І. Франка, Дж. Фрезера, М. Яценка й ін.); праці з питань вивчення літературно-фольклорної взаємодії кін. XVIII – XIX ст., зокрема ролі у ній визначних українських письменників того часу (М. Бондаря, О. Вертія, Я. Вільної, Л. Генералюк, О. Гончара, Л. Горболіс, М. Грицяя, І. Денисюка, М. Драй-Хмари, Л. Дунаєвської, М. Зерова, В. Качкана, Т. Комаринця, М. Коцюбинської, О. Мишанича, М. Наєнка, М. Пазяка, Л. Підгорної, В. Погребенника, М. Сиваченка, Н. Шумило й ін. авторів).

Мета й завдання дисертації, як і сама специфіка об'єкта дослідження, зумовили застосування цілого ряду **методів**, насамперед, загальнонаукових (спостереження, аналізу й синтезу тощо), а також *біографічного* (посприяв розкриттю витоків, сутності й тривалості фольклорних зацікавлень письменника); *культурно-історичного* (допоміг окреслити зв'язок явища фольклоризму з атмосферою духового життя епохи й країни), *порівняльно-історичного* (для дослідження форм контактів і взаємодії літератури і фольклору, спадкоємності й новаторства в цьому процесі), *психологічного* (прояснив залежність ліричного себевияву митця від його емоційної сфери). Крім того, використано *генетичний*

підхід, що дозволив висвітлити стимули творчості, її доміанти, а також джерела текстів.

Практичне значення одержаних результатів дисертації визначається тим, що матеріали й висновки дослідження придатні для використання при підготовці й читанні лекційних курсів із історії українських літератури й фольклористики, їх взаємодії, при проведенні відповідних спецкурсів і спецсеминарів, практичних занять, у підготовці підручників і посібників для студентів ВНЗ та при написанні курсових, дипломних і магістерських робіт. Результати наукового пошуку можуть стати відправним моментом для створення комплексних досліджень із проблем історії вітчизняної культури, зокрема фольклорно-творчих зв'язків українського письменства др. пол. XIX ст., а також для поглиблення теоретичної рецепції взаємодії двох художніх систем. Матеріали і висновки роботи можуть бути використані у видавничій практиці, зокрема для коментування творів С. Руданського при підготовці наступних науково-критичних видань його спадщини.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи було апробовано у доповідях і повідомленнях автора на звітних наукових конференціях викладачів і аспірантів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2012, 2013, 2014), Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Митець і час: творчість Андрія Малишка на тлі українського літературного процесу 30 – 70-х років XX століття» (Київ, 18 квітня 2013 р.), «Постать і спадщина Тараса Шевченка та розвиток культури та мистецтва XIX – XXI століть» (Київ, 11 квітня 2014 р.) та Міжнародних науково-практичних конференціях: «Пантелеймон Куліш – піонерна постать української літератури, культури, науки» (Київ, 14 вересня 2012 р.), «Від Івана Вишенського до Остапа Вишні та Павла Глазового: розвиток гумору та сатири в літературі» (Київ, 15 листопада 2013 р.).

Публікації. Основні положення і результати дослідження викладено у 5 статтях, 4 із них – у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, викладених на 213 сторінках, із яких 196 сторінки основного тексту і 17 – бібліографії (205 позицій).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обгрунтовано актуальність обраної теми, визначено теоретико-методологічну основу дослідження, сформульовано його мету та завдання, конкретизовано теоретичну та практичну цінність, подано інформацію про апробацію результатів наукового пошуку, структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ дослідження – **«Проблема «Література і фольклор»: теоретична рецепція, історичні проєкції»** – складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 **«Буття фольклору в літературі: теоретико-функціональні аспекти»** з'ясовано, що сучасне науково об'єктивне теоретико-методологічне осмислення проблеми «література і фольклор» ґрунтується на визнанні суміжності цих двох галузей словесності, закономірності – хоч і неоднотипності у різні епохи –

їх діяхронної ідейно-естетичної взаємодії, починаючи, принаймні, з доби давнього письменства. Народнопоетична творчість була багатим арсеналом прийомів, засобів і художніх принципів при оформленні й оновленні широкого спектра літературних жанрів, образів, стилів тощо, виконувала функцію стимулятора і підйоми розвитку письменства на національно-народній основі, виступала активним чинником образного синтезу майстрів слова.

Одна з найбільш значних традицій «книжної» літератури, мистецьки засимільована народна поезія формувала духовний простір усієї культури. «Діалог» фольклору та літератури був неперервним, розбудовувався у нові часи й постійно підлягав численним модифікаціям відповідно до естетичних канонів епохи, потреб естетичного розвитку письменства, жанрово-стильових і ін. його особливостей, творчих авторських задумів, манери індивідуального письма тощо. «Інбуття» фольклору в літературі відкрито чи латентно проявлялося на всіх рівнях художньої структури авторських текстів, творчо видозмінювалося і функціонувало у різних формах – від звичайного переспіву чи наслідування уснопоетичних джерел до глибокої філософської їх трансформації.

Запроваджений на означення феномену «олітературнення» митцями народної творчості термін «фольклоризм» слід розуміти як явище входження та експліцитного й імпліцитного функціонування уснопоетичної традиції у письменстві, як «текстуалізований» естетичний результат осмислення й опрацювання письменником фольклорних моделей. Неофольклоризм у такому розумінні відрізняється від літературного фольклоризму культивуванням митцями трансформаційних, а не репродуктивних стратегій естетичної співдії письменника й народної творчості. Адекватне наукове декодування феномену має відбуватися на достатньо широкій доказовій базі, з урахуванням еволюційних змін процесу та результативності взаємних впливів двох систем, специфіки літературних родів і видів, індивідуальної вагомості письменницьких внесків та на міждисциплінарній основі.

У підрозділі 1.2 – **«Атмосфера фольклоризму в Україні пер. пол. ХІХ ст. й тогочасні наукові осмислення зв'язків літератури з уснопоетичною творчістю»** – констатується, що українська народнопоетична творчість від перших десятиліть ХІХ ст. почала входити у різні види мистецтва та літературу. В останню – як першорядний змісто- і формоутворюючий чинник образного синтезу митців, стаючи при тому причетною до формування національної суспільно-культурної ідеології. Поступово у суспільстві сформувалася атмосфера захоплення українським фольклором та його носіями, прийшло визнання з боку митців, дослідників і широкої громадськості вагомого естетичного потенціалу фольклору як квінтесенції духовності української нації, активізувалося різноманітне спілкування з народною традицією, зокрема письменницьке. Уснопоетична творчість українців набула популярності в Європі, вітчизняна «книжна» література романтизму підпорядкувала свою візію творчості інших народів, насамперед, слов'янських, їх змаганням за національне і духовне визволення (С. Руданський, «Сербська пісня»).

Загальнокультурний клімат фольклоризму, пістет перед уснопоетичною творчістю українського народу стимулював і наукові дослідження перебігу й результативності фольклорно-літературної взаємодії у давні і нові часи,

спричинившись до вагомих здобутків фольклористичних шкіл пер. пол. XIX ст. в особі їх чільних представників. Аксиоматичним ствердженням української гуманітаристики стало визнання М. Шашкевичем, М. Костомаровим, П. Кулішем та ін. продуктивності й закономірної необхідності міжсистемної співдії.

У свою чергу, наукова рецепція проблеми двосистемного спілкування та вироблені вченими конструктивні методологічні підходи до феномену фольклоризму літератури сприяли розвитку вищої й рафінованішої мистецької вправності в освоєнні народнопоетичної традиції (важливий крок у цьому напрямку здійснив С. Руданський), впливали на існуючі практики її асиміляції та формували нові творчі підходи до неї митців за прикладом Т. Шевченка. Численні літературні твори доби передромантизму й класичного романтизму засвідчили активне зближення двох художніх систем; концентром творчості чільних літераторів ставало «олітературнення» фольклорно-міфологічної стихії. Тривка атмосфера фольклоризму стимулювала С. Руданського до записування зразків подільської пісенності та літературної діяльності, зокрема, за моделями народнопоетичної творчості.

У підрозділі 1.3 – **«Здобутки української фольклористики 20 – 60-х рр. XIX ст. С. Руданський як фольклорист»** – з'ясовано, що у пер. пол. XIX ст. набув поширення тип «двоїпостасного» культурного діяча – літератора і в той же час фольклориста (до нього належав і С. Руданський). Ці письменники-вчені фольклорними записами, дослідженням народної поезії та публікацією етнографічних матеріалів, із одного боку, утверджували самостійність і багатство національної культури, підносили любов до Батьківщини і її творчості. З іншого ж, вони й самі творчо надихалися мистецьким освоєнням народної поезії, збагачували його історію.

Українська фольклористика 20 – 60-х рр. XIX ст. зусиллями М. Максимовича, І. Срезневського, О. Бодяньського, М. Костомарова, П. Куліша спромоглася на глибоке розуміння світоглядних основ й естетичної краси народної поезії, впровадила замість розрізнених підходів цілісне її розуміння, значно розширила коло досліджуваних жанрів, сформулювала принцип історичного вивчення народної словесності тощо. Подільський край із його багатющим фольклором, до плеяди дослідників якого долучився С. Руданський, здобув у ці роки глибшу наукову рецепцію завдяки працям українських і польських учених.

С. Руданський, сформувавшись під визначальними впливами демократичного середовища рідного краю, був не тільки носієм фольклору та його збирачем, а й став фаховим, ерудованим і наполегливим етнографом, про що свідчать його рукописні збірники весільних та ін. пісень, колядок, апокрифів тощо та їх науковий апарат. Як учений він поділяв основні засади культурно-історичної школи фольклористики, від метра котрої – І. Франка – здобув високу оцінку власної етнографічної діяльності, впроваджував вивчення тексту пісень разом із їх мелодіями, пропонував нотні записи останніх, запропонував цінні компаративні паралелі ще у період зародження порівняльної фольклористики. Письменник С. Руданський допомагав фольклористові С. В. Р. (Степанові Васильовичу Руданському) і навпаки; обидві іпостасі єднало піднесення творчих потенцій «людської смислової утвори».

У другому розділі – **«Відфольклорна» поетика «пісень», балад та поем Степана Руданського»** – досліджено зв'язки ліричної поезії, балад та поем митця з фольклором.

У підрозділі 2.1 – **«Змісто-формальні зв'язки лірики митця й фольклору»** – аналізуються ліричні «пісні» С. Руданського. Вони підлягли нестандартній систематизації й авторській класифікації на підвиди за жанрово-смысловим і емоційним характером («жальки», «скаржки», «гадки», «думки», «взбудки»), чимало з них фольклоризувалося, що засвідчило органічність щедрого спілкування митця з народною поезією. Змісто-формальні зв'язки «пісень» С. Руданського з фольклором охопили рівні: ідейно-тематичний, мотивний і композиційний, художньої образності й характерології, стилю й мови, версифікаційний тощо. «Позафольклорних» ліричних творів у поета майже немає, незалежно від того, йдеться про негромадську чи громадянську лірику, проте значною є кількість текстів абсолютного фольклоризму.

Вагомим внеском С. Руданського у творення артистичної культури фольклоризму нового письменства стали його літературні пісні і романси («Ти не моя», «Мене забудь!», «Повій, вітре...» й ін.), що автобіографічно ввиразнили мотиви безщасної долі ліричного героя. Змістом і формою генетично похідні від народної пісенності, вони прикметні багатством символіки, виразністю поетичних локусів, ліро-драматизмом сердечних переживань і фольклорними розмірами, що забезпечило природний перехід в усне побутування. Автор і сам прагнув цього (ввів у «Копу пісень» «пісні» власного «виробу» разом із нотами «До України», «Хлопці-молодці...», «Ой ти, калино, ой ти, малино...», «Звела мене не біда...», «Голубонько-дівчинонько...» й ін.), адже для нього було важливим далі життя його «щілочок» – поетичних рядків.

Різноманітні внесення виявів громадянських переконань митця, який актуалізував і творчо модифікував традиційні жанри фольклору до їх ритміки й строфіки включно, культивування народного морально-етичного ідеалу, переосмислення символіки народної поезії визначили поетику фольклоризму творів С. Руданського «Над колискою», «Гей, бики!», «Наука» і «До дуба», довівши перспективність взаємодії фольклорних аплікацій та авторських суспільно вагомих інтенцій. У самостійному опрацюванні поета магістральні тема недолі України й апологія національного визволення («Над могилою», «Ой з-за гори...», «Гей, браття козаки...», «Сербська пісня»), корелюючи з літературними традиціями, водночас виявила продуктивність мистецької реалізації за уснопоетичними моделями, постійне прагнення митця до оформлення вислову патріотичного змісту й волелюбного пафосу у близьким до народу формах, насамперед, його історичних пісень.

Тож «відфольклорна» лірика С. Руданського у кращій своїй частині стала довершеною філіацією українського народного мелосу, записаного ним та іншими фольклористами, його художнім продовженням, ідейним збагаченням та естетичним ограненням.

У підрозділі 2.2 – **«Природа й особливості фольклоризму балад С. Руданського»** – досліджено, що в основі «відфольклорно»-романтичного стилю С. Руданського-«баладника» лежить широка контамінація народних балад, легенд,

казок і переказів. Наступне їх самостійне опрацювання призвело до створення індивідуально самобутнього варіанту баладного жанру, зорієнтованого на поезику баладної творчості «раннього» Т. Шевченка і традицію попередньої романтичної літератури, увагу до реалій та колізій народної дійсності. Природу й особливості баладного письма С. Руданського, заснованого на ідейно-художньому синтезі народнопоетичних і літературних джерел, визначає підпорядкування навіть фантастичних, демонологічних і містичних компонентів панорамному відтворенню народної дійсності України.

Авторські версії жанру представили «відфольклорну» образність душевних переживань і збурених почувань героїв, поєднану з реалістичністю занурення у складні психологічні стани, перипетії родинного існування, розкриття побутових, соціальних і приватних контекстів. Народнопоетичні джерела автор екстраполював на показ і розкриття української «природної» людини у взаєминах із середовищем, впливу обставин на психологію, духовний світ і вчинки персонажів. Сюжетна канва, художня дія, постаті людей і картини природи балад С. Руданського позначені виразністю національного колориту, а епічні й драматичні їх стильові первні підлягають ліризації фольклорного типу.

Баладам С. Руданського властиві тривалі й багатоаспектні вияви літературного фольклоризму – від передачі особливостей народного світосприймання до вправного оперування образами-символами українського фольклору, його лексикою тощо. Можна ствердити: С. Руданський, а одночасно чи пізніше й інші письменники (М. Костомаров, Т. Шевченко, Ю. Федькович, С. Воробкевич, Я. Щоголів) та фольклористи (П. Куліш, В. Степаненко й ін.) творили літературну історію своєї великої й «малої батьківщини» у краєзнавчих й «етнологічних» баладах, легендах, переказах і «казаннях булого», зберігали її для нащадків, підносили народно-моральні ідеали високої духовності, гуманності й щастя.

У підрозділі 2.3. – **«Народнопоетичні відображення поем С. Руданського»** – констатується, що низкою історичних поем, творів не в усьому казкового змісту, («Цар Соловей», «Байки світові в людських співах») і, частково, мішаним видом байок, продовжуючих ці мотиви, С. Руданський урізноманітнив традицію спілкування нового письменства з уснопоетичною традицією народу, вдосконалив поезику народнопоетичних відображень. Поет-епік вказав перспективні шляхи мистецького опрацювання історичних, народних, казкових, апокрифічних та ін. джерел, нерідко між собою концептуально поєднаних, розкрив особливості світоспоглядання українців, урешті визначив жанровий канон тогочасної поеми-казки й апокрифічної космогонічної поеми.

У віршованих хроніках Гетьманщини письменник піднявся до поетичного вислову джерельної правди про трагедію козацької України під російськими царями й героїчний зрив гетьмана І. Мазепи – з україноцентричних народних позицій та у фольклорній мовностильовій обробці. При цьому він, громадянин-патріот і інтернаціоналіст, протистояв, подібно Т. Шевченку у «Кавказі», експансіонізму царату, формуючи антиколоніальний дискурс українського письменства та розширюючи зображувально-виражальні можливості фольклорної образності й коломийкового вірша.

Тобто фольклор у достатньо широкому спектрі жанрів – організуюча і помітна складова авторського образного мислення, глибокого світосприйняття поета, його ліро-епічного моделювання дійсності та щирої народності творчості.

Третій розділ – **«Новаторство ідейно-естетичного опосередкування народної сміхової культури у гуморесках митця»** – складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 **«Жанр «співомовок»: генеза, авторська специфіка, соціальна і національна репрезентативність»** аналізується віршова гумористика автора. С. Руданський увійшов в історію українського письменства, насамперед, як творець окремого жанру літературних гумористики й сатири – віршованих «співомовок». Вони закорінені у народному світосприйманні, особливостях етноментальностей та у традиції «олітературнення» фольклорного гумору й сатири давнім і новим письменством. Фабули «приказок» зросли на народній основі мотивів українських, а також «чужих» побутових казок, веселих оповідок, билиць і небилиць, загадок, байок і особливо традиційних анекдотів.

Специфіку жанру, набуту під пером майстра, становлять дотепне представлення «співомовками» виявів різнонаціональних ментальностей і соціально-психологічних рис людей різних національностей, стану, статі, віку, роду занять, звичок тощо. Твори вирізняє винахідливість «ігрового елемента» (Й. Гейзінга) і майстерність «націоналізації» інонаціонального компоненту, сміливість обценного гумору тощо. Характерними прикметами письма автора є багатство прийомів і засобів комізму, виразність локального колориту при відтворенні дійсності, «санаційна» настанова на поліпшення суспільної атмосфери через висміяння або й сатиричну дискредитацію негативних явищ, історичних викривлень психіки. Ряд текстів, зокрема, на російську тему, набули при цьому у С. Руданського остереігаюче-прогностичного значення, зазвучали як сигнал небезпеки морального виродження генотипу в умовах самодержавства, як гостра компрометація політики імперського приборкання «іногородців».

Гуморески письменника, на відміну від «масової» літератури того часу, не переобтяжені бурлескними перевитратами стилю, моралізаторством чи дидактизмом. У творчому опрацюванні С. Руданського, навпаки, «приказки» набули нових яскравих барв літературного фольклоризму, свіжих ідейних і сюжетних нюансів, а коломийковий вірш – універсальності. Митець доклав результативних зусиль до ідейно-художньої модифікації міжнародних джерел Заходу та Сходу у напрямку надання їм вищої конденсованості, динамізму та влучності. Як «відфольклорний» сміхотворець С. Руданський не має собі рівних, і не тільки в українському письменстві. «Співомовки» підлягли фольклоризації ще за життя автора, в т. ч. за кордоном, стали улюбленими у читанні й виконанні, дали потужний поштовх до наступного розвитку літературної і народної гумористики.

У підрозділі 3.2 **«Національно-народна виразність персоносфери, індивідуальний стиль та багатство засобів комізму гуморесок С. Руданського»** визначено, що національно-народна виразність персоносфери «співомовок» письменника полягає у майстерності літературної гумористичної репрезентації широкої галереї представників не тільки українського, а й польського, єврейського, російського, німецького, турецького народів, переважно мешканців України

віддавна, у наділенні їх конкретним сенсом поведінки чи перебування у краї. При переведенні з народно-гумористичної площини в літературну С. Руданський вправно індивідуалізував дійових осіб, наділяв їх характерними і типовими етноментальними рисами, «перевіряв» на здатність посміятися, зокрема, над собою. Опрацьовуючи художньо фольклорну характерологію представників різних етносів і народностей, автор, зазвичай, передавав самим персонажам (разом із можливостями саморозкриття словом, коментарем до вчинку) зображувально-виражальні функції, виписуючи колоритні діалоги й монологічні дотепні репліки. Тобто С. Руданський мінімалізував текстову площину розповідача, «інсценізував» ситуації й конфліктні протистояння та вже цим збагачував поетику народних анекдотів. Його новаторські гуморески стали своєрідною художньою енциклопедією, що репрезентативно представила «концерт народностей», і не лише Поділля, через різноманітні соціальні й національні традиції, менталітет, індивідуальні й родові звичаї – переважно у тих їх виявах, що породжували сміх автохтонного етносу.

Індивідуальний стиль С. Руданського у «співомовках» характеризується вірністю народній гумористично-сатиричній традиції, типу національного реагування жартом і дотепом, широким діапазоном охоплених соціальних і національних явищ, майстерністю описів і прямомовних конструкцій. «Приказки» прикметні самобутністю інтерпретації сміхового фольклору рідного й інших народів, експериментальним змішуванням жанрових ознак і наративних манер («Кобилячі яйця», «Козак і король» та ін.), стильовою амбівалентністю й поліфонічністю: рідною мовою послуговуються польські, єврейські й російські персонажі, мова ж українських автохтонів увібрала подільські діалектизми.

Багатство засобів комізму гумориста зумовлене його медіативною тактикою задля комунікації представників поліетнічного середовища, потреби вироблення критичного ставлення до численних суспільних аберацій, родових та індивідуальних вад людей, для словесного поцінування їх за вчинками без антипоміщицької чи антиклерикальної упередженостей, винахідливістю автора в опрацюванні джерел («Ахмет III і запорожці» тощо).

Поширеними й ефектно спрацьовуючими у гуморесках митця слід визнати віртуозну його влучність у моделюванні комічних ситуацій на основі гри прямого й переносних значень слів, нетотожності їх звучання у різних мовах («Кіт»), дотепну інтерпретацію ситуацій непорозуміння, простацьких і «фізіологічних» реакцій персонажів, комізм каламбурів, деталей, натяків і гіперболізації («Вовки»), макаронічної мови за моделлю української «Енеїди» та багатьох інших ефективних засобів слововжитку.

У **висновках** узагальнюються результати дисертаційного дослідження. На основі вивчення творчої спадщини С. Руданського визначено: він розглядав літературну діяльність як органічне продовження й естетичну трансформацію скарбів різножанрової народної поезії. Його записи пісень, у свою чергу, стали стимулом для ліричної (популярний і в романтизмі сер. XIX ст. жанр літературної пісні), частково баладної творчості, а також експериментальної спроби у драматичному жанрі. Збирання традиційного пісенного й оповідного фольклору Поділля дало імпульс художнім пошукам митця, що увінчалися створенням гуморесок, поеми-казки і космогонічної поеми народної апокрифічної основи,

оформило мовно-стильову палітру епічних історичних хронік віршем і частково байок, «дивоглядії» «Чумак», переспівів і перекладів.

У художньому розвитку С. Руданського як автора балад і літературних пісень значними при спеціальному дослідженні його художньої манери виявляються сукупна роль і питома вага уснопоетичних імпульсів, насамперед, від власних записів традиційного фольклору. Народні елементи поет пропускав крізь призму своєї творчої особистості; естетичним результатом закоріненості його образного мислення у народнопоетичну стихію стало вдосконалення літературного фольклоризму. Уснопоетичні структури, особливо ліричні й епічні, нерідко зазнавали значного ідейно-художнього модифікування у світлі авторського ідеалу («Повій, вітре...», «Гей, бики!», «Цар Соловей» та ін.). Константою творчості митця, який, подібно до всіх романтиків, захоплювався українською народнопоетичною творчістю і її носіями, залишалося те, що фольклор завжди був для нього свідченням багатства душі нації, краси і величі народного духу, волелюбного пафосу козацької героїки, живою схованкою від житейських негараздів, джерелом пізнання і відтворення дійсності, невичерпним арсеналом літературної діяльності.

Художній світ лірики С. Руданського при високому ступені його фольклоризму ширший за ідейно-тематичні обрії української народного мелосу. Адже він увібрав національно-патріотичні й громадянські інтенції автора, залучив його власні літературні поетизми («Не згадаю гадки...»), породжені європейською дійсністю слов'янські визвольні мотиви («Сербська пісня»), компоненти романсовості й біографізму («Ти не моя» та ін.). Результатом літературно-фольклорного синтезу стало оновлення культивованих і до С. Руданського жанрів – пісні про кохання («Повій, вітре...»), послання («До України»), колискової («Над колискою»), маршової пісні («Гей, браття-козаки...»). Поет знаходив не лише власні самобутні жанрові дефініції, що враховували емоційний характер віршів, а й мелодійні «голоси» до них. Адже він дбав про музичну виразність, співність лірики – і чимало віршів фольклоризувались, уможливили «зворотній» зв'язок література – народна поезія.

Як не існує цілковито «позафольклорних» пісень, балад, поем і гуморесок С. Руданського, так не функціонує художньо без цього складника, наприклад, символіка його лірики (топос хати, символіка образу калини чи кольору, білого й чорного, у переспіві з Ю. Немцевича). Оновлювач традицій літературно-фольклорного спілкування, поет наповнював поетику традиційних жанрів, як-от колискової чи пісні орача, невластивими їм громадянськими аспіраціями українського інтелігента ХІХ ст., політичним алегоризмом. С. Руданський відважно експериментував із метрами, ритмами (універсалізація коломийкового вірша в межах народнопоетичної поліметрії), художнім словником (уведення етнографізмів, діалектної подільської лексики) тощо.

Паралельний і навіть первісний – разом із «піснями» та «співомовками» – баладний вид літературної творчості С. Руданського виявив у творах пер. пол. 50-х рр. ХІХ ст. такі визначальні поетологічні особливості як транспонування фольклорно-міфологічних сюжетів, образів народної демонології в руслі романтичної баладної творчості пер. дес. ХІХ ст., а водночас орієнтацію на «відшевенківське» збагачення жанру національно-народним колоритом

сільської дійсності, ліро-драматизмом і реалістичністю. Балади ж, датовані кінцем десятиліття («Тополя», «Верба» й «Купці»), у цілому залишилися відповідними літературній історії жанру в тогочасній Україні з його романтично-фольклорними сюжетними «ходами», чарівними метаморфозами й демонологічними образами, з народностильовими аплікаціями. Перейшло до останніх балад суцільного «відфольклорного» письма і властиве творчості митця, як і українському фольклору, щиролюдське співчуття до жертв, що віддзеркалює гуманізм автора. Хоча ці тексти містять не багато нових нюансів (якими є у «Купцях» контамінація образних компонентів народних казки й етіологічної легенди), проте до нових рис поглиблення фольклоризму слід віднести психологізм «Тополі», що до певної міри диференціює баладу С. Руданського і ранній однойменний твір Т. Шевченка.

Нетрадиційними для українського письменства сер. XIX ст. є поеми С. Руданського, у т. ч. його віршові хроніки подій доби Гетьманщини. Хай художньо не найсильніші, вони все ж вирізняються синкретизмом об'єктивного й україноцентричного історизму автора з його «відфольклорним» письмом на рівнях характерологічному й мовно-стильовому. У найсильніших місцях автор наближався до інтонацій історичних поем Т. Шевченка (як у козацькому проклятті гетьмана Скоропадського). Незвичайна поема-казка «Цар Соловей» унікальна грою історично-політичних сенсів у міфологічній оболонці художніх алегоризму й умовності, багатством казкових відображень, вислів яких підпорядкований актуальним і у XXI ст. ідеалам міждержавного й внутрішньодержавного життя народів-сусідів. Тож С. Руданський урізноманітнив жанр «казкової» поеми поєднанням фольклорного й історико-політичного (оновлення до життя ідей Кирило-Мефодіївського братства) компонентів, поетики чарівних і побутових казок тощо.

Загрунтована ж у апокрифічних «байках світових у співах» поема «Лірникові співи» є унікальною, насамперед, широтою відображення космогонічних та ін. уявлень «народної змислової утвори», науковими передбаченнями автора, доповненням апокрифічних легенд описами, відповідними українському народному світосприйманню (як того, що було до початку світу). Поема запропонувала оригінальну інтерпретацію христологічної легенди, зоогонічних мотивів і бестіарію. Гармонійно співіснують у ній при окресленні символу «треблаженного дерева» біблійні начала та фольклорно-міфологічний образ-концепт «світового древа». До того ж завдяки хисту автора органічним компонентом «Лірникових співів» стало тло побутово-звичаєвого життя України, як сільської, так і урбаністичної (маємо перший літературний образ міста Кам'янця-Подільського та його мешканців). Цінний художньо варіант народної неканонічної Біблії, «Байки світові в співах» явили С. Руданського як одного з чільних співтворців вищої культури безпосереднього фольклоризму.

Народна сміхова культура українців, поляків, білорусів, росіян, італійців, навіть давніх етносів Сходу, а також українське народне світоспоглядання знайшли у гумористично-сатиричній творчості С. Руданського повноцінний літературний вислів, якому мало рівних можна знайти в українському письменстві всього XIX ст. Соціально і національно репрезентативні, «співомовки» рідкісні автентично джерельними зануренням у широкі пласти фольклорної гумористики, насамперед,

традиційних українських анекдотів. Гумористичні вірші «олітературили» представницьку різноетнічну персоносферу, значний діапазон фольклорної й авторської дотепності, відтворили крізь призму народних досвіду і сміхової оцінки побутове життя різних етносів та передали потужні національно-патріотичні інтенції митця («Балта» та ін.).

Внеском самобутнього гумориста стали також «олітературення» загальнолюдських і «довічних» морально-етичних ідеалів гуманізму, толерантності, піднесених часто «від супротивного». А сам тип розповідача цінний у С. Руданського, зокрема, не лише дотепністю й мудрістю трікстера, а й виконанням функції гармонізатора міжетнічних стосунків і компенсатора історичних зловживань і несправедливостей щодо, наприклад, українського селянства, кривдженого єврейства. Незрівнянне у «приказках» багатство засобів і прийомів комізму: крім комізму ситуацій, характерів у сміхотворця активно працюють гра слів, натяки, підтекст, гіперболізація тощо. Водночас не завжди цензурний колорит козацького міцного гумору «співомовки» «Ахмет III і запорожці» під пером письменника переріс у вияв сили і патріотичної енергії вільнолюбного українського народу.

Степан Руданський-митець однаково вільно почував себе у пісенно-романсовій, баладній стихії, у казковому, апокрифічному, анекдотичному й «філологічному» жанрах. Уже тому, навіть не кажучи про явище переходу кращих творів в усне побутування, письменник заслужив найменування дійсно народного поета, визнання як глибокого «комунікатора» з фольклором. Індивідуальний внесок С. Руданського у традицію засвоєння фольклору полягає, насамперед: як лірика – у поглибленні ліро-драматичного психологізму літературних пісень, розширенні спектра їх тональностей, образної палітри, у зміцненні самобутньо висловленого громадянського та національно-патріотичного пафосу; як автора балад – в органічному синтезуванні й мистецькій гармонізації фольклорної фантастики й реалій дійсності народного життя; як творця різнорідних поем – у створенні своєрідних літопису трагічних і величних подій Гетьманщини, енциклопедії народних космогонічних уявлень та у наданні фольклорній казковості вагомих історико-політичних проєкцій; як сміхотворця – в опануванні естетичними вершинами універсалістської інтерпретації світового гумору.

Його творчість різних років багатогранно представила такі основні форми літературного фольклоризму як: 1) стилізація народного мелосу у власних літературних (напівфольклорних) піснях із відтворенням його на рівнях архітектоніки, ідейного змісту, емоційної настроєності й інтонаційного ладу, персоносфери й образної системи, стилю, ритміки й народнопісенних розмірів тощо; 2) індивідуальне розгортання-«інсценізація» фольклорних мотивів, прийомів і принципів у «піснях», «приказках» та ін.; 3) опрацювання віршем сюжетів народних балад і пісень («Ой не ходи, Грицю...» та ін. – у «небилиці» «Розмай»); 4) ремінісценціювання, переспівування і наслідування соціально-побутової пісенності українського народу («дивоспів» «Чумак»); 5) переосмислення й актуалізація фольклорного й апокрифічного матеріалу в жанрі космогонічної поеми, історичного й казкового – у поемі «Цар Соловей» та підпорядкування цього вислову власних суспільно-політичних ідеалів та морально-етичних засад народу;

б) художнє моделювання народної сміхової культури у новоствореному жанрі «співомовок», збагачення їх змістоформи, діапазону гумористично-сатиричних засобів; 7) синкретичне наближення «байок» (у терміносистемі С. Руданського значення і цього терміну не відповідає канонічному) до поетики казок про тварин, народних оповідок і навіть анекдотів; 8) вартісне й продуктивне застосування ідейно-естетичних особливостей традиційного фольклору в драматургічному й перекладацькому експерименті.

«Відфольклорна» поетика різножанрової творчості С. Руданського стимулювала процес мистецької дифузії двох систем красної словесності, створила канон літературного фольклоризму («пісні», романси, «співомовки»), дала імпульс оновлення й розвою у письменстві др. пол. XIX – пер. дес. XX ст. казкового й апокрифічного художнього «профілю», національно-патріотичної риторики, довела творчу придатність іще не зужитих літературою народнопоетичних компонентів змісту і форми, в т. ч. віршової. Завдяки мистецьким здобуткам С. Руданського вітчизняна нова література утворила вищу, більш рафіновану естетично культуру спілкування з уснопоетичною традицією народу, набула зразки художньої ангажованості демократичного майстра слова образним світом фольклору.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Полішученко І. Вагомість доробку Пантелеймона Куліша і Степана Руданського – фольклористів / Ірина Полішученко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць / за ред. В. Д. Будака, М. І. Майстренко. – Вип. 4.11(90). – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. – С. 204 – 207.

2. Полішученко І. Баладний жанр у творчості Степана Руданського і Андрія Малишка / Ірина Полішученко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць / за ред. В. Д. Будака, М. І. Майстренко. – Вип. 4.12(96) – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. – С. 195 – 200.

3. Полішученко І. Фольклоризм ліричної поезії Степана Руданського / Ірина Полішученко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія «Літературознавство» / за ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука. – Вип. 37. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 116 – 123.

4. Дубовая И. Самобытность литературного фольклоризма Степана Руданского-«балладника» / Ирина Дубовая // Альманах современной науки и образования. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 4. – С. 67 – 70.

5. Дубова І. Художня своєрідність фольклоризму лірики Тараса Шевченка та Степана Руданського / Ірина Дубова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія «Літературознавство» / за ред. проф. М. П. Ткачука. – Вип. 40. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 77 – 86.

АНОТАЦІЇ

Дубова І. О. Фольклоризм творчості Степана Руданського. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2014.

Дисертація є першою спробою комплексного дослідження різноаспектних зв'язків творчості Степана Руданського з українським фольклором та уснопоетичною спадщиною інших народів світу. Дослідження полягає у виявленні ідейно-естетичних особливостей опрацювання письменником мотивів, образів, символіки тощо народної творчості, напрямку і специфіки опрацювання вказаних джерел, висвітлення рівнів і мистецької результативності асиміляції фольклорних джерел у різні періоди літературної діяльності письменника.

У дисертації здійснено порівняльний аналіз народнопісенної лірики і народних апокрифів у записах С. Руданського та поезики його ліричних (жанр літературної пісні у його авторських різновидах), ліро-епічних (гуморески-«співомовки») та епічних (поєми, «Лірникові співи») творів, а також видів змішаної форми (балади). Досліджується характер міжсистемної комунікації літератури і фольклору, специфіка «відфольклорного» письма митця, сформованого на народній поезії у власних творчих виявах, репрезентативність літературно опосередкованого Руданським національно-народного світу й змінні риси індивідуально своєрідного авторського фольклоризму. Охарактеризовано внесок автора у культуру українського літературного фольклоризму др. пол. ХІХ ст.

Ключові слова: фольклор, поезика, міжсистемна взаємодія, фольклоризм, художня асиміляція, мелос, співомовка, апокриф.

Дубовая И. А. Фольклоризм творчества Степана Руданского. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2014.

Диссертация является первой попыткой комплексного исследования разноаспектных связей творчества писателя-гуманиста и демократа Степана Руданского с украинским фольклором и устной поэзией других народов мира. Освещаются теоретические аспекты проблемы идейно-эстетической ассимиляции фольклора в литературном творчестве, феномен фольклоризма литературы, исторические общественно-культурные и другие факторы, способствующие популярности устнопоэтического творчества в Украине середины ХІХ в., в частности на Подолье, а также деятельность С. Руданского как его собирателя и исследователя-фольклориста.

Раскрывается характер междусистемной коммуникации литературы и фольклора, специфика «отфольклорного» письма автора, сформировавшегося на народной поэзии и основанного на ней в собственных творческих проявлениях, репрезентативность литературно воплощенного С. Руданским национально-народного мира и переменные черты его индивидуально своеобразного творческого

почерка. Исследование также заключается в выявлении идейно-эстетических особенностей обработки писателем мотивов, образов народного творчества, его символики и т. п., направления и специфики обработки этого источника, раскрытия уровней и художественной результативности ассимиляции фольклорных приемов и принципов в разные периоды литературной деятельности писателя. В диссертации осуществлён сравнительный анализ массива народной лирики и апокрифов в записях С. Руданского, а также поэтики его лирических (жанр литературной песни в его авторских разновидностях), лиро-эпических (юморески-«спивомовки») и эпических (поэмы) призываний, а также видов смешанной формы (баллады).

В результате установлено: художественное освоение С. Руданским украинского устнопоэтического творчества увенчалось созданием вершинных произведений песенно-романсового жанра, характерных интерпретационным обогащением национально-патриотического модуса фольклоризма, актуализацией традиционных мотивов и образов-символов («До України», «Повій, вітре...», «Наука» и др.). Собственное направление развития индивидуальности поэта-фольклориста выявили его баллады и поэмы, особенно космогоническо-апокрифические «Байки світові в співах» («Лірникові співи») – самобытная презентация традиционного репертуара лирников, украинская народная неканоническая версия Библии, дополненная индивидуальными вариациями апокрифических легенд. Анализ поэмы-сказки «Цар Соловей» позволил прийти к выводам о том, что С. Руданский в оболочке сказочной фантастики украинского, крымскотатарського фольклора и с помощью собственных исторически-политических аллегорий утвердил актуальный идеал международной толерантности и межгосударственного мирного сосуществования наций-соседей.

Специальное исследование феномена классического юмористически-сатирического творчества С. Руданского дало возможность констатировать ориентированность писателя на интерпретацию сокровищ фольклора, богатства традиционных анекдотов. «Спивомовки» выдающегося мастера смеха показательны творческим освоением разнонациональных источников Востока и Запада, разнообразием средств комизма, автентичностью отображенных социальных и других общественных реалий, остротой антисамодержавных интенций («Балта» и др. произведения). Индивидуальному стилю С. Руданского в «спивомовках» присуща верность народной комическо-сатирической традиции, тип национального реагирования шуткой и юмором, широкий диапазон охваченных социальных, бытовых и др. явлений, мастерство воссозданных ситуаций и диалогов, колоритность стиля и художественного языка. Утверждается, что благодаря С. Руданському «отфольклорный» юмористический дискурс, опосредовавший традиции еще древней украинской литературы, в значительной степени определил направление развития отечественной «книжной» словесности второй половины XIX – XX века.

Одновременно созданные басни писателя также пребывают в силовом поле фольклора – сказочного эпоса о животных, причем корреляции с международным фабульным фондом басен не нивелируют их национальный колорит. В диссертации раскрыто оригинальный «диалог» с художественным миром украинского песенного фольклора единственной пьесы С. Руданского «Чумак», знаменующей

определенный эволюционный возврат литератора на романтически-фольклорные «круги своя» – творчества предыдущего времени. Наконец, охарактеризованы весомость вклада автора в культуру «отфольклорного» письма украинской литературы второй половины XIX-го в., определены основные формы фольклоризма писателя: стилизация (народного мелоса в собственных полуфольклорных песнях); стихотворная обработка мотивов и образов – в частности, народных баллад; переосмысление и актуализация фольклорно-апокрифических и сказочных источников, подчинение этого материала выражению собственных общественно-политических идеалов, морально-этических принципов; моделирование народной смеховой культуры в новосозданном жанре «спивомовок» при обогащении литературного арсенала средств юмора и сатиры.

Ключевые слова: фольклор, поэтика, межсистемные взаимодействия, фольклористика, художественная ассимиляция, мелос, спивомовки, апокриф.

Dubova I. A. Folklore of the Stepan Rudanskiy's creativity. – Manuscript.

Thesis for getting the degree of candidate of philology, specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2014.

The dissertation is the first attempt to study combined the variety of connections between Stepan Rudanskiy's creativity and the folklore heritage of the Ukrainian and other nations. The study is to identify the ideological and aesthetic features of the writer's processing of motives, images, symbols, etc. of folk art, the direction and the specificity of processing of these sources; to illuminate the levels and the impact of the assimilation of folk art sources in different periods of literary activity of the writer.

The dissertation presents a comparative analysis of an array of folk-song poetry, folk Apocrypha in the records of S. Rudanskiy and the poetics of his lyrical (literary genre of the song in its author's variants), lyric-epic (humoresques-«spivomovky») and epic (poems, «Lirnyk's singing») works and the creations of the mixed form (ballads). The nature of inter-system communication of the literature and folklore, the specific of "folklore writing" of the artist, who rose on the folk poetry and based his own creative manifestations on it; the representation of national and folk world which was literary mediated by Rudanskiy; changing features of the individually distinctive author's folklore are investigated in this dissertation. The significance of the contribution to the culture of Ukrainian folklore literature of the late 19th century is also characterized there.

Keywords: *folklore, poetics, intersystem interactions, art assimilation, melos, spivomovka, apocrypha.*